

Tinc al davant un llibre. Duu la data d'impressió de 1889 i el seu autor és un dels escriptors que, en el primer mig segle posterior a l'Oda a la Pàtria va lliurar-se amb més constància a un gènere més aviat negligit pels literats catalans: la novel·la, la narració. Carles Bosch de la Trinxeria, de noble família empordanesa, figura amb drets propis en el reduït estol de novel·listes catalans del segle passat, darrera de la ~~fixxxx~~ personalitat destacada de Narcís Oller, entre ~~ixx~~ Vayreda, ~~ixx~~ Pin i Soler, Vidal i Valenciano, Genís i Aguilar, Pons i Massaveu, Dolors Monserrò i ben pocs més que calgui destacar d'aquella època. El seu llibre, "L'hereu Noradell", és una novel·la de costums, en la qual és descriu l'evolució d'una família de l'Empordà. No vull ara fer-ne la crítica; tot i els setanta anys que aviat tindrà, encara es llegeix amb interès i l'estil narratiu de l'autor de "Pla i Muntanya", directe i incisiu, fet de breus quadres i esmaltat de molts diàlegs, és un bon instrument per a convèncer i emocionar el lector.

La novel·la duu un prefaci d'una dotzena de pàgines, les quals ens interessaven avui doblement perquè ~~ix~~ són un dels pocs estudis que coneixem sobre les dificultats amb què topa - amb què topava, a la segona meitat del segle passat - el novel·lista català, per escriure, com ambicionava sens dubte i com l'incitaven a fer alguns crítics, la novel·la moderna, ciutadana, realista que Bosch de la Trinxeria, impregnat de cultura francesa, feia partir de Balzac. L'entrebanco més gran, deia l'autor de "L'hereu Noradell", era la llengua, i afegia: "i per cert no té ella la culpa; la tenim nosaltres quins, durant més de cent anys l'hem deixada arraconada, del tot oblidada; parlo de la llengua literària, ja que no hem deixat mai de parlar català. Ara eixa benvolguda llengua se desperta de sa llarga dormida; es troba endarrerida; la marxa progressiva de la vida social l'ha deixada endarrera; li manquen paraules per a expressar lo que veu, lo que sent, en costums, arts, ciències etc., que no existien en son temps i que ara ha per força de crear si es vol fer entendre."

I més avall, Bosch de la Trinxeria deia: "Nosaltres, humils escriptors, plens de bona voluntat i coral amor a nostra estimada pàtria catalana, fem tot lo que podem; mes nostres esforços es topen amb la falta de bons diccionaris, de bones gramàtiques que haurien d'ésser nostres guies per a portar-nos a la unitat tan desitjada de la llengua literària.

"Deixem a cada província lo seu català vulgar, parlat pels pobles com lo parlaven nostres ~~xxxx~~ ^{ante} passats; mes si volem que nostra llengua ocupi lo renc

que li pertany en les llengües neo-llatines, fem-ne una llengua literària; tornem-li la seua riquesa, per cert ben igual a la de ses germanes.

"Balaguer, Milà i Fontanals, Aribau, Vidal de Valenciano, Bofarull, Guimerà, etc., i sobre tot Verdaguer, han fet fer a nostra llengua passos agerantats. Ara sols li manca la uniformitat, l'agregació dels països on se parla i s'escriu en català, i per obtenir-la, nostra Acadèmia de la llengua ho ha de fer."

Vetaquí les conclusions que treia Bosch de la Trinxeria de la situació de la llengua literària en l'època que ell escrivia "L'hereu Noradell". Cal subratllar que aquells desiderata que expressava són ja avui, i de fa molts anys, una realitat? Tenim bons diccionaris i bones gramàtiques, tenim la unitat, ~~xix~~ per tothom acceptada, de la llengua literària, tal com fou codificada, amb talent i respecte, per Pompeu Fabra i per l'Institut d'Estudis Catalans. Es una llengua que ha demostrat i segueix demostrant la seva aptitud per als més alts menesters de l'esperit, per a la ciència i per a la filosofia, com per a la poesia i la narració. Les tres traduccions de la Bíblia al català, la col·lecció de clàssics grecs i llatins de la Fundació Bernat Metge, les sèries de clàssics universals i d'autors moderns de tots els països traduïts al català, les publicacions científiques de l'Institut, els llibres d'història i de recerca, els assaigs i els estudis crítics, tot aquest tresor bibliogràfic i cultural reunit en els darrers cinquanta anys vé a demostrar que la dificultat inicial de què es planyia l'autor de "Pla i muntanya" ja no existeix i que la llengua catalana, salvat el llarg moment de la seva eixorquia literària, torna a ésser apta per a tota llei d'expressions.

X
X X

En el mateix prefaci de la seva novel·la, Bosch de la Trinxeria s'ocupa especialment de la novel·la catalana: "Així com los grans novel·listes estrangers d'avui dia solen prendre llur argument en les altes esferes de la vida social i fan desenrotllar l'acció en lo món ric i aristocràtic de capitals i ciutats, los novel·listes catalans prefereixen per ara la vida rural. La novel·la catalana es troba encara con qui diu en la infantesa. La comèdia i el drama li passen davant de molt i molt."

Es una observació fàcil i que, per altra banda, correspon al procés de totes les renaixences literàries. De primer reneix la poesia; després ve el teatre, gènere popular per excel·lència, i no és fins a més endavant, quan es crea una consciència social, que es forma la novel·la. Hi ha, en primer lloc, i com observa molt bé l'escriptor empordanès, una reacció sentimental que fa valorar els records de la història, els caràcters tradicionals, els paisatges

i els costums de la pagesia, puix que a pagès s'han conservat molt millor que a ciutat. En la novel·la, això donarà "L'orfaneta de Menargues", per només citar la més destacada en el gènere inaugurat per Walter Scott i que Antoni de Bofarull, historiador eminent, estava ben documentat per a emprendre. Les novel·les de Vidal i Valenciano, Genís i Aguilar o Pin i Soler - tot i ésser/aquest el més predisposat a prendre com a tema dels seus llibres conflictes "urbans" - no sortiran d'un ruralisme idealitzat, i només Narcís Oller, amb "Vilaniu", situat en una petita ciutat del camp, marcarà ja la tendència naturalista que l'haurà de dur a emprendre el gran fresc ciutadà que és "La febre d'or".

Es l'evolució fatal i necessària que Bosch de la Trinxeria preveu per a la novel·la catalana: "la novel·la, la gran novel·la deurà entrar en lo gran món positivista de nostres costums (mores) on brollen los vicis, virtuts, flaqueses, passions, tempestats, riqueses i misèries de la vida social. Aquí trobaran nostres novel·listes una ven inagotable que durarà fins que una terrabastada de nous alarbs acabi amb nostra civilització." Per a això, però, cal que "s'hagi unificat la llengua catalana i que s'hagi posat al nivell de ses germanes neo-llatines."

I bé: ja hi som. La literatura catalana pot presentar, en els darrers cinquanta anys, un estol considerable de bons novel·listes. Hi ha hagut, és cert, èpoques d'eclipsi, en les quals, per raons externes o per una evolució del gust literari, la poesia ha estat - amb el teatre, però aquest sempre en un pla molt inferior - la representant exclusiva de les nostres lletres. Un d'aquests períodes motivà un memorable crit d'alerta de Carles Riba, l'assaig titulat "Una generació sense novel·la", que encara avui té vigència en les seves definicions. Un altre, el darrer, s'ha acabat amb la represa del gènere per escriptors de mèrit que, anys enrera, ja s'hi havien distingit - Oller i Rabassa, ^{Miquel Llor, Carles Soldevila,} Xavier Benguerel, Sebastià Juan Arbó, Roig i Raventós - i, sobretot, amb l'aparició de tota una colla de novel·listes joves, de la vocació dels quals és penyora la llista de llibres que porten publicats. Val la pena d'esmentar-los, encara que només sigui per a recordar al lector distret que, en català, hi ha una novel·la que s'esforça a realitzar allò que deia Carles Riba: "un joc concomitant de psicologies en moviment; un petit món d'animes concretes, que reflecteix, en artística summa, un món més vast, però també concret; és a dir, d'una època i d'un país determinats."

Sí, tots aquests novel·listes catalans que s'han revelat en els darrers

deu anys volen reflectir, cada u a la seva manera i amb el seu temperament, una època i un país, que són els seus. Es diuen Cèlia Sunyol, amb "Primera Part"; Maria Aurèlia Capmany, amb "Necessitem morir", "L'altra ciutat" i, sobretot, la recent "Betúlia"; Maria Dolors Orrit, amb "Retorn a la vall"; Manuel de Pedrolo, amb bon nombre de novel·les i reculls de contes en el seu haver, tant publicats com - en major ~~nombre~~ proporció - inèdits; Josep Maria Espinàs, amb "Com ganivets o flames", "La trampa", "El gandul", "Tots som iguals"; Jordi Sarsanedas, que ha escrit, amb "Mites", "Contra la nit d'Oboixangó" i "El martell", tres llibres que són la revelació d'un escriptor vigorós i imaginatiu; Joan Sales, l'autor de la discutida - o almenys hauria d'ésser-ho, si hi hagués una crítica solvent per als llibres catalans - "Incerta glòria", un dels poquíssims llibres situats en l'època cruel i dolorosa de la guerra; Lluís Ferran de Pol, narrador dels destins dolorosos, en "La ciutat i el tròpic"; Felix Cucurull, temperament de novel·lista; Ramon Folch i Camarasa; Noel Clarassó, decidit a renovar els pretèrits llorers del seu encara inèdit "Francis de Cor"; Ramon Fontanilles, que després d'evocar civilitzacions remotes amb "La cort maia de Txikinamit" observa els petits drames moderns d'"El S..." mentre Ramon Planas ens proposa - representant, amb una sensibilitat moderna i uns conflictes ben situats en el nostre temps, els ambients de petita ciutat catalana dels Pin i Soler i els Bosch de la Trinxeria - estudis de la societat burgesa comercial... La llista s'allargaria encara, i no hi compto els escriptors que ja s'havien revelat com a novel·listes abans de la guerra i dels quals, ni que només fos per la importància en qualitat i en volum de la seva producció, bé cal ~~amp~~ destacar Xavier Benguerel, amb "La família Rouquier", "El testament", "Els fugitius" i aquest darrer llibre "El viatge", ple d'inquietuds metafísiques i d'episodis patètics.

x
x x

Com han superat aquests novel·listes catalans moderns aquell doble escull que, fa prop de setanta anys, Carles Bosch de la Trinxeria presentava com a principal obstacle per a la novel·la en la nostra llengua?

L'idioma, ja ho he dit, ha estat codificat i unificat. Un escriptor català, avui, no té excusa si escriu "quins", en una traducció barroera i directa del "cuyos" castellà, - com fa Bosch, en el prefaci que he transcrit - ni pot escriure decentment "lograr", "arrastrar", "apoiar" o "opretar". I, val a dir-ho, són ben escasses les transgressions d'aquesta mena a les lleis del bon llenguatge. La reaparició de les "Converses Filològiques", de

Pompeu Fabra, ha estat, tanmateix, d'una gran oportunitat, puix que no hi ha premsa catalana, ni ràdio en català ni - ai las! - teatre correcte que ens ensenyin a esmenar errors que s'introdueixen insensiblement en el nostre llenguatge parlat. Potser caldria ~~refer~~, a base dels moderns barbarismes i de les construccions forasteres, tota una altra sèrie de "Converses" Filològiques", destinades, sobre tot, a la gent jove. Un amic meu, eminent coneixedor de les lleis del llenguatge i, pel càrrec que ocupa, obligat a defensar-ne la puresa contra tota corrupció, ha dedicat recentment un ~~xx~~ estudi a certs defectes que s'observen en la moderna llengua literària i que són un empobriment de la seva originalitat i una deformació de la seva fisionomia. I ha basat precisament les seves observacions en les obres dels novel·listes més recents. Per què negligeixen aquests l'ús del verb caldre i el substitueixen per tot de fórmules estranyes al geni de l'idioma, com ara "és precis", "és necessari", etc.? I la confusió constant del sentit, en català, dels verbs "ésser" i "estar"? I la construcció de frases sense emprar-hi els pronoms "en", "hi" i "ho", que no existeixen en castellà, és cert, però que donen una riquesa i una facilitat ~~xx~~ d'expressió magnífiques a la nostra llengua? Hi ha molts escriptors, molts novel·listes, que escriuen "quan surten d'ella", "donar-li d'allò", "anar a allà", en lloc de "quan en surten", "donar-li'n" i "anar-hi".

Caldria recordar també als nostres joves escriptors l'empobriment de l'idioma que representa l'oblit de totes aquelles expressions que s'havien conservat en el lèxic popular, malgrat la corrupció de l'idioma literari i culte dels anys de la decadència, i que avui desapareixen, per falta d'una locució o un gir similars exactes en castellà o en francès en els quals apuntalar-los. Els idiotismes - els "idions", que diuen, menys despectivament, als anglesos - donen color i substància a una llengua. "Si us plau", "tant si vol com si no vol", "això rai", "fer tard", "dur a coll", van perdent-se en la llengua literària i en la vulgar, com tantes frases fetes i parèmies que li feien la gràcia i l'agudesca. Cal sortir al pas del corrent que fa que la gent es "doni compte" d'una cosa en lloc d'adonar-se'n, que confón l'esquena amb l'espatlla, la mantega amb el llard, llevar-se (del lilit) amb aixecar-se (d'una cadira); que fa dir "estar de peu" en lloc d'estar-se dret, "posar" la taula, per parar-la i tants i tants altres vicis que avui podrien registrar-se en el llenguatge parlat - i massa sovint també en l'escrit - i que són més greus que escriure "cenicero" o "sel·lo", barbarismes flagrants i de fàcil bandejjar.

La segona dificultat per al novel·lista català - dificultat de fons, no ja de forma, com la primera - és la manca d'una densitat d'ambient, d'una vida social, d'una tradició literària "urbana". Els nostres novel·listes, en general, pertanyen a la classe mitja, a la burgesia benestant. Tenen una bona cultura, coneixen les literatures estrangeres i sovint, a través d'aquestes, les realitats socials dels països que reflecteixen. Però els manca, gairebé sempre, un coneixement directe dels medis socials molt elevats o d'una situació inferior. No existeix, ja ho sabem, ni la "novel·la proletària" ni la "novel·la de l'aristocràcia", però un bon novel·lista ha de saber fer ^{de}proletaris i aristòcrates, si li cal, els protagonistes de les seves novel·les. Altrament, una pila de raons externes o internes - no és pas únicament la censura oficial qui espurga, de vegades abans de néixer, molts llibres, i els escriptors haurien de pensar-ho sempre - limita el camp de l'acció de les novel·les catalanes actuals. Els temes massa vius són instintivament evitats; no cal dir la guerra i les seves conseqüències; hi ha un temor i un recel vidrioses de tota possible al·lusió a personatges o a fets reals, ni que siguin transposats. ~~XXXXXXXXXX~~

Es de superar tots aquests handicaps que pot venir-li, al nostre novel·lista jove, la gràcia necessari per a donar-nos la seva imatge, fidel i ensem original, del món i de l'època que el voltem. I si la novel·la catalana aconseguís això, haurà guanyat, de cop, la seva universalitat. Que és, em sembla, una de les coses que més convenients serien per a la literatura catalana, tot i ésser també, reconeguem-ho, i per moltes raons, molt difícil. ~~que~~ Estem en el bon camí per a aconseguir-ho; ho demostra, tanmateix, aquesta llista magnífica - i incompleta - d'escriptors i de novel·les que he pogut arreglar en aquest article i que, per acabar, invito cordialment els meus lectors a llegir, segur que hi trobaran satisfacció i estimul.

Rafael T A S I S .